

Uwagi wstępne

Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością są, najczęściej występującą w praktyce, formą prowadzenia działalności gospodarczej wśród spółek handlowych. Atrakcyjność formy prawnej spółki z o.o. wynika przede wszystkim z dużej swobody w zakresie kształtowania postanowień umowy spółki, na gruncie regulacji Kodeksu spółek handlowych¹. Spółka z o.o. może zostać dostosowana do potrzeb jej założycieli i przybrać bardziej osobowy bądź też bardziej kapitałowy charakter. W modelu ustawowym spółki z o.o. występuje wiele elementów charakterystycznych dla modelu spółek osobowych, co w szczególności dotyczy przyznania wspólnikom spółki prawa do indywidualnego wykonywania czynności nadzorczych, wpływu wspólników na funkcjonowanie organów zarządzających, poprzez możliwość związania zarządu spółki uchwałami wspólników, a także brak konieczności ustanowienia organów nadzorczych, poza przypadkami określonymi w ustawie. Tym samym ustawodawca w modelu ustawowym wyposaża wspólników spółki z o.o. w instrumenty umożliwiające bezpośrednie wykonywanie nadzoru. W odróżnieniu od spółki akcyjnej, w spółce z o.o. wspólnikom przysługują także uprawnienia z zakresu nadzoru personalnego nad spółką w postaci prawa powoływania i odwoływania członków zarządu. Przyjęcie bardziej osobowego charakteru dla spółki z o.o. wynika z faktu, że w spółkach z ograniczoną odpowiedzialnością liczba wspólników jest na ogół niewielka, a sami wspólnicy zamierzają często uczestniczyć aktywnie w działalności spółki, poprzez wykonywanie praw korporacyjnych w spółce. Na mocy postanowień umowy spółki, możliwe jest zwiększenie uprawnień wspólników, poprzez rozszerzenie kompetencji zgromadzenia wspólników oraz poprzez przyznanie niektórym wspólnikom szczególnych korzyści w spółce, w postaci uprzywilejowania udziałów lub uprawnień osobistych, co pozwala zwiększyć bezpośrednio aktywność wspólników i ich zaangażowanie w działalności spółki. Możliwe jest także przyjęcie dla spółki modelu bardziej kapitałowego, zbliżonego do spółki akcyjnej, w szczególności poprzez powołanie organu nadzorczego i zwiększenie uprawnień tego organu w zakresie nadzoru personalnego i merytorycznego nad zarządem spółki. Odpowiednie dostosowanie treści umowy spółki zgodnie z wolą jej założycieli, pozwalające przybrać spółce z o.o. całkowicie kapitałowy charakter znajdzie zastosowanie wówczas, kiedy liczba wspólników miałaby być stosunkowo duża, a wspólnicy nie byłoby zainteresowani bezpośrednim zaangażowaniem w działalność spółki.

---

¹ Ustawa z 15.9.2000 r., Dz.U. Nr 94, poz. 1037 ze zm.

Struktura udziałowców spółki z ograniczoną odpowiedzialnością jest bardzo zróżnicowana, gdyż ta forma prowadzenia działalności gospodarczej cieszy się dużą popularnością na polskim rynku. Bardzo wiele spółek z o.o. składa się z niewielkiej liczby wspólników, którzy często są osobiście aktywnie zaangażowani w działalność spółki, nierzadko też spółki z o.o. mają charakter spółki „rodzinnej”. Z drugiej strony nierzadko też wspólnikami spółki są osoby, które nie uczestniczą aktywnie w działalności spółki, jeżeli traktują nabycie udziałów w spółce wyłącznie jako inwestycję. Brak osobistego zaangażowania w działalność spółki charakteryzuje też z reguły inwestorów instytucjonalnych. Podkreślić zatem trzeba, że o przyjęciu w umowie określonego modelu spółki z o.o., bardziej osobowego albo kapitałowego decydować będzie przede wszystkim zamiar wspólników, co do bezpośredniego i aktywnego uczestnictwa w działalności spółki.

Celem każdego inwestora w spółce kapitałowej jest przede wszystkim osiągnięcie korzyści majątkowej w postaci dywidendy spółki, której wypłata uzależniona jest od osiągnięcia zysku przez spółkę. Maksymalizacja zysku może nastąpić w warunkach prawidłowego rozwoju spółki i funkcjonowania spółki w obrocie gospodarczym, co można uzyskać poprzez sprawne zarządzanie spółką oraz odpowiedni system nadzoru i kontroli, umożliwiający reagowanie na okoliczności rynkowe i aktualną sytuację gospodarczą oraz egzekwujący aktywność menedżerów spółki przy prowadzeniu działalności gospodarczej. Stworzenie odpowiedniego modelu nadzoru nad działalnością zarządców spółki, zapewniającego prawidłowość jej funkcjonowania staje się nadrzędnym celem w kształtowaniu struktury spółki, przy czym przyjęcie w tym zakresie określonego modelu nadzoru należy do wspólników spółki. Wyróżnić można w tym względzie nadzór bezpośredni, sprawowany przez samych wspólników oraz nadzór pośredni, realizowany poprzez organy nadzoru: radę nadzorczą lub komisję rewizyjną, co można by też określić mianem nadzoru instytucjonalnego. Nadzór bezpośredni wspólników nad spółką wymaga od wspólników aktywnego uczestnictwa w działalności spółki, wykonywania uprawnień korporacyjnych podczas obrad zgromadzenia wspólników, ale także realizacji uprawnień korporacyjnych poza odbywaniem się zgromadzeń, np. w postaci wykonywania prawa indywidualnej kontroli. Wspólnicy nie zawsze będą zainteresowani bezpośrednim wykonywaniem nadzoru w spółce, stąd możliwe jest ustanowienie w spółce nadzoru instytucjonalnego. W spółce z o.o. możliwe jest powołanie jednego organu nadzoru: rady nadzorczej albo komisji rewizyjnej, ale możliwe jest także powołanie obu wspomnianych organów nadzoru. Powierzenie nadzoru wyspecjalizowanym organom nadzorczym zbliża, co do zasady, model spółki z o.o. do modelu kapitałowego spółki akcyjnej, w której powołanie organu nadzoru w postaci rady nadzorczej jest obligatoryjne i organ ten z założenia spełnia funkcje nadzorcze i kontrolne nad działalnością spółki. Podkreślić jednak należy, że nawet powołanie organów nadzoru nie zmniejsza roli wspólników w spółce z o.o., którym co do zasady

nadal przysługują uprawnienia nadzorcze, w tym prawo indywidualnej kontroli. W spółce z ograniczoną odpowiedzialnością możliwy jest zatem także system mieszany, w którym występuje zarówno model bezpośredni nadzoru, jak i model pośredni.

W polskiej literaturze prawniczej, pomimo licznych wypowiedzi doktryny w odniesieniu do spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, brak jak dotąd opracowania monograficznego, które zawierałoby kompleksowe omówienie problematyki nadzoru wspólników w spółce. W związku z powyższym celem niniejszej pracy jest charakterystyka i ocena instrumentów nadzorczych wspólników, skoro w modelu ustawowym spółki z o.o. przyjęto model nadzoru bezpośredniego, wykonywanego przez samych wspólników. Ma to doniosłe znaczenie nie tylko w wymiarze teoretycznym, ale także w zakresie skutków gospodarczych i społecznych, gdyż skuteczne wykonywanie nadzoru chroni nie tylko samą spółkę, ale także ma na celu ochronę interesów wierzycieli spółki, przed niegospodarnością członków zarządu, a w ostateczności przed skutkami ewentualnej niewypłacalności.

Struktura spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w prawie polskim przystosowana jest do prowadzenia działalności gospodarczej w formie spółki, w której wspólnicy mogą być bezpośrednio aktywnie uczestniczyć w działalności spółki, sprawując nad nią nadzór personalny, merytoryczny, indywidualny a także realizując prawa mniejszości w spółce. W odróżnieniu od modelowej spółki kapitałowej – spółki akcyjnej, w której obligatoryjnie występuje nadzór instytucjonalny w postaci rady nadzorczej, w spółce z o.o. powołanie organów nadzoru ma, co do zasady, pomocniczy charakter, mogący usprawnić proces nadzoru nad spółką, gdyż ustawowe uprawnienia rady nadzorczej mają głównie komplementarny charakter wobec szerokich uprawnień nadzorczych wspólników. Nie wyklucza to jednak ukształtowania w umowie spółki systemu nadzoru zbliżonego do modelu kapitałowego analogicznie jak w spółce akcyjnej. Celem niniejszej pracy jest wykazanie, czy przyjęty przez ustawodawcę model pozwala na skuteczny nadzór nad działalnością spółki, poprzez realizowanie zarówno uprawnień korporacyjnych o charakterze kolegialnym, jak również uprawnień o charakterze indywidualnym oraz praw mniejszości. Jeżeli bowiem organy nadzoru w spółce z o.o. nie są obligatoryjne, poza przypadkami określonymi w ustawie, niezbędne wydaje się ustalenie, czy środki nadzoru przysługujące wspólnikom są wystarczające, do sprawowania pieczy nad działalnością i majątkiem spółki. Celem pracy jest także ocena, czy przyjęte przez ustawodawcę regulacje są prawidłowe z punktu widzenia konstrukcji prawnych, co znajdzie odzwierciedlenie w szczególności w analizie orzecznictwa sądowego. Warto także zastanowić się, czy w każdym przypadku wystarczy stosować w spółce wyłącznie nadzór bezpośredni wspólników, czy też w zależności od okoliczności zastosować nadzór instytucjonalny, skoro wspólnikom przysługuje, co do zasady, swoboda wyboru, przy określeniu systemu nadzoru w spółce z o.o.

Ocena przyjętego w ustawie modelu nadzoru bezpośredniego, w którym nadzór i kontrola w spółce z o.o. należą zasadniczo do wspólników spółki, wymaga przeanalizowania przysługujących im kompetencji i środków, które mogą zostać przez nich wykorzystane w celu wykonywania nadzoru i kontroli w spółce. Jak już wcześniej zaznaczono właściwe funkcjonowanie spółki uzależnione jest przede wszystkim od sprawnego procesu zarządzania spółką, stąd przeanalizowane w pracy zostały te kompetencje wspólników, które pozwalają wspólnikom oddziaływać na funkcjonowanie pozostałych organów w spółce, przede wszystkim członków zarządu spółki, którzy odpowiedzialni są za proces prowadzenia jej spraw, co obejmuje w szczególności nadzór personalny i nadzór merytoryczny. Ponadto z punktu widzenia sprawności nadzoru istotne znaczenie mają także instrumenty indywidualnej kontroli oraz instrumenty ochrony praw mniejszości. Poza obszarem niniejszej pracy pozostanie natomiast uprawnienie wspólników do zaskarżania uchwał zgromadzenia wspólników, gdyż dotyczy ono szeroko pojętego nadzoru nad działalnością spółki i podejmowania uchwał przez samych wspólników, zaś złożoność i wielowątkowość problematyki zaskarżania uchwał wspólników wymaga odrębnego opracowania monograficznego. Pomijam w pracy zasady funkcjonowania spółek jednoosobowych, w których kompetencje wspólników skupione są w jednym ręku, zaś w przypadku, gdy jedyny wspólnik jest jednocześnie jedynym członkiem zarządu, w jednym ręku skupione są zarówno uprawnienia władcze, jak i zarządcze. Funkcjonowanie spółek jednoosobowych różni się zasadniczo – w szczególności w aspekcie nadzoru nad spółką – od procesów jakie występują w spółkach wieloosobowych. Podobnie pomijam w pracy zagadnienia związane z funkcjonowaniem struktur koncernowych, gdyż problematyka struktur koncernowych nie może być rozpatrywana wyłącznie w oparciu o ustawowy model funkcjonowania spółki z o.o. i musiałaby uwzględniać zakres dopuszczalnych modyfikacji umownych, co wykraczałoby poza założenie przyjęte w niniejszej pracy i wymaga odrębnego omówienia.

W pierwszej kolejności przeanalizowane zostały kompetencje wspólników w zakresie nadzoru personalnego, w tym przede wszystkim wpływ wspólników na skład organu zarządzającego w spółce, co obejmuje zasady powoływania i odwoływania członków zarządu, zagadnienie dopuszczalności zawieszania członków zarządu w pełnieniu funkcji. Ponadto ocenie poddany został status członków zarządu, w szczególności wzajemna relacja stosunku członkostwa w zarządzie i dodatkowego stosunku zatrudnienia, zasady wynagradzania członków zarządu, a także kwestie dotyczące związania członków zarządu zakazem konkurencji w trakcie pełnienia funkcji w zarządzie, jak i po wygaśnięciu mandatu oraz zasady reprezentacji spółki w stosunkach z członkami zarządu. W szczególności za celowe uznano omówienie zasad reprezentacji spółki w stosunkach z członkami zarządu, gdyż wiele kwestii w tym zakresie wywołuje wątpliwości doktrynie i orzecznictwie, do których zaliczyć należy przede wszystkim skutki braku zachowania wymaganego sposobu reprezenta-

cji, ustalenie podmiotów uprawnionych w przypadku powołania organu nadzoru, kwestie dopuszczalności ustanowienia pełnomocnikiem zgromadzenia członka zarządu spółki, czy wątpliwości odnoszące się do zasad reprezentacji w umowach o pracę z członkami zarządu. Kwestie te wymagają bliższego omówienia, gdyż mają znacznie z punktu widzenia oceny stopnia zależności członków zarządu od wspólników spółki. W ramach nadzoru personalnego analizie poddano instytucję absolutorium, w szczególności charakteru prawnego absolutorium udzielanego członkom władz spółki oraz środki nadzoru personalnego o charakterze represyjnym, w postaci podejmowania uchwały o dochodzeniu roszczeń i *actio pro socio*. W przypadku podejmowania uchwały w przedmiocie dochodzenia roszczeń przez spółkę (art. 228 pkt 2 KSH), poza wskazaniem podstaw dochodzenia roszczeń konieczne stało się rozstrzygnięcie – wobec niejednolitego stanowiska doktryny i orzecznictwa – jakie skutku dla dochodzenia roszczeń wywołuje brak podjęcia uchwały wspólników w tym przedmiocie. W przypadku *actio pro socio* (art. 295 KSH) niewątpliwie, poza charakterystyką zasad dochodzenia roszczeń przez wspólników na rzecz spółki, kwestią o najistotniejszym znaczeniu jest ustalenie zakresu roszczeń, jakie wspólnicy mogą dochodzić na rzecz spółki.

Zaznaczyć trzeba, że wspólnicy sprawują nadzór personalny nad spółką nie tylko w odniesieniu do członków zarządu, ale również w odniesieniu do członków organów nadzoru, a przypadku środków nadzoru personalnego o charakterze represyjnym także wobec innych osób. W tej części pracy rozważania zostały jednak skupione na nadzorze personalnym w stosunku do zarządu spółki, skoro organy nadzoru nie muszą funkcjonować w spółce, natomiast pewne kwestie z zakresu nadzoru personalnego wspólników w odniesieniu do członków organów nadzorczych przedstawione zostały w ostatnim rozdziale, obejmującym kompleksowo najważniejsze zagadnienia z zakresu nadzoru instytucjonalnego. Natomiast w odniesieniu do środków nadzoru personalnego o charakterze represyjnym, w związku z koniecznością wskazania podstaw dochodzenia roszczeń, rozważania miały szerszy zakres podmiotowy.

Pod dokonaniu analizy kompetencji wspólników w zakresie nadzoru personalnego, w dalszej kolejności zaprezentowano zagadnienia nadzoru merytorycznego wspólników w spółce. W tej materii niewątpliwie odnieść należy się do charakteru prawnego zgody wspólników na dokonywanie czynności przez zarząd, ze względu na rozbieżności występujące w doktrynie i orzecznictwie. Ponadto omówione zostały przypadki, w których zgoda ta jest wymagana, w świetle zasadności przyznania wspólnikom kompetencji w zakresie nadzoru merytorycznego. Kwestia te mają istotne znaczenie z punktu widzenia sprawowania pieczy nad majątkiem spółki, zatem ich omówienie jest niezbędne dla oceny prawidłowości i skuteczności nadzoru właścicielskiego nad spółką. W ramach nadzoru merytorycznego omówienia wymagają także kwestie odnoszące się do oceny całokształtu działalności spółki oraz realizacji jej strategii i polityki, obejmujące zatwierdzanie sprawozdań związanych

z zamknięciem roku obrotowego i dysponowanie zyskiem spółki. W przypadku spółki z ograniczoną odpowiedzialnością brak jest regulacji – w odróżnieniu od spółki akcyjnej – zakazującej wydawania wiążących poleceń zarządowi przez zgromadzenie wspólników. Niezbędne zatem stało się przesądzenie, czy i w jakim zakresie uchwały wspólników są wiążące dla członków zarządu i jaki ma to wpływ na dochodzenie roszczeń odszkodowawczych w stosunku do członków zarządu. Przesądzenie tej kwestii rodzi dalsze pytania odnoszące się do problematyki wiążących poleceń wspólników, takie jak występowanie obowiązku lojalności wspólników i działania w interesie spółki.

W dalszej części pracy dokonano charakterystyki uprawnień korporacyjnych wspólników, z których na czoło wysuwa się szczególna kompetencja wspólników, prawo indywidualnej kontroli, niewystępująca na gruncie modelowej spółki kapitałowej – spółki akcyjnej. Za celowe uznać należy w szczególności scharakteryzowanie zasad wykonywania indywidualnej kontroli przez wspólników, które wywołują wiele wątpliwości w praktyce funkcjonowania spółek. Ponadto ocenie poddane zostały instrumenty gwarantujące skuteczność indywidualnej kontroli wspólników, w szczególności z uwagi na fakt, że Kodeks spółek handlowych zagwarantował wspólnikom instrumenty ochrony, które nie występowały na gruncie Kodeksu handlowego². Wśród uprawnień wspólników w zakresie realizacji nadzoru omówione zostały prawa mniejszości, tj. prawo żądania wyznaczenia podmiotu do zbadania rachunkowości i działalności spółki, czyli możliwości zainicjowania kontroli zewnętrznej oraz prawo żądania zwołania zgromadzenia wspólników, umożliwiające inicjowanie instrumentów z zakresu nadzoru personalnego i merytorycznego, celem dokonania oceny, w jaki sposób uprawnienia te umożliwiają wspólnikom skuteczne wykonywanie nadzoru.

Nie jest możliwa ocena przysługujących wspólnikom instrumentów nadzoru bezpośredniego bez odniesienia do zasad wykonywania nadzoru instytucjonalnego w spółce, stąd celem ostatniej części pracy jest porównanie, w jakim zakresie nadzór bezpośredni i instytucjonalny są ze sobą zbieżne a w jakim zakresie różnią się od siebie oraz rozważenie, w jakich przypadkach zastosowanie nadzoru instytucjonalnego może okazać się bardziej dla wspólników korzystne, niż stosowanie nadzoru bezpośredniego.

Analiza instrumentów nadzorczych wspólników w spółce z o.o. przeprowadzona została zasadniczo w oparciu o przepisy Kodeksu spółek handlowych, z wykorzystaniem także dorobku doktryny i orzecznictwa powstałego na gruncie Kodeksu handlowego, który w znacznej większości zachował aktualność także pod rządami obecnej regulacji, co umożliwi także ocenę rozwiązań przyjętych na gruncie Kodeksu spółek handlowych w porównaniu z regulacją przyjętą w Kodeksie handlowym. Zaznaczyć należy, że przedmiotem analizy w niniejszej pracy jest model ustawowy spółki z o.o., natomiast w za-

---

² Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 27.6.1934 r. – Kodeks handlowy (Dz.U. Nr 57, poz. 502 ze zm.).

kresie, w jakim jest to konieczne do scharakteryzowania omawianych instytucji, wskazane zostaną też dopuszczalne modyfikacje umowne. Aby można było dokonać oceny systemu nadzoru w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością niezbędne stało się scharakteryzowanie modelu spółki na tle ustawodawstwa innych państw europejskich, stąd w podstawowym zakresie zaprezentowano model spółki z o.o. w prawie niemieckim, francuskim i brytyjskim. Poświęcony temu został rozdział drugi niniejszej pracy. Bardziej szczegółowe porównanie zostało dokonane w odniesieniu do spółki z o.o. na gruncie prawa niemieckiego, gdyż rozwiązania ustawodawcy niemieckiego stanowiły pierwowzór dla uregulowań Kodeksu handlowego a później Kodeksu spółek handlowych i są stosunkowo bliskie polskiej regulacji, stąd odniesienie do prawa niemieckiego, w wybranych kwestiach, znalazło odzwierciedlenie także w dalszych rozdziałach pracy, co pozwoliło na spojrzenie na zasady funkcjonowania spółki z o.o. w szerszej perspektywie.

Pragnę złożyć serdecznie podziękowania recenzentowi wydawniczemu, Prof. zw. dr hab. *Andrzejowi Szumańskiemu*, za cenne uwagi i wskazówki oraz okazaną mi życzliwość. Wdzięczny jestem także Prof. zw. dr hab. *Januszowi A. Strzępcie* za wsparcie merytoryczne podczas pisania tej pracy oraz okazywaną mi przez wiele lat życzliwość i pomoc.

Piotr Pinior